

РОЗДІЛ 2. ПРИВАТНЕ ПРАВО

Уляна ГРИШКО

ORCID: 0000-0002-3589-8020

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

DOI: 10.15330/apiclu.70.2.1-2.13

УДК 347.232:341.231.14(477):314.15-054.73

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни порушення майнових прав громадян стало однією із найбільш глибоких проблем, які турбують суспільство. Руйнування житлової та інфраструктурної нерухомості, втрата доступу до власного майна, окупація територій та неможливість здійснення повноцінного правового контролю над об'єктами власності стали поширеним явищем. Як наслідок – фізична особа постала перед обставинами, що призвели до значного звуження гарантій реалізації одного із її фундаментальних прав — права приватної власності, закріпленого статтями 13, 14 Конституції України [1] та низкою міжнародних нормативно-правових актів.

Найбільш вразливою категорією у цьому стані є саме внутрішньо переміщені особи — громадяни (далі -ВПО), які змушені залишити місце свого постійного проживання внаслідок бойових дій, окупації, загрози власному життю та безпеці. За офіційними даними, кількість ВПО в Україні перевищує мільйони осіб. Значна частина з них залишилася без доступу чи втрати об'єктів власності внаслідок руйнування чи тимчасової окупації. Так, громадяни виявилися обмеженими в механізмах належного правового захисту права власності. І хоча національне законодавство містить загальні положення захисту цивільних прав, включно з правом власності, існують проблеми, пов'язані із практичною реалізацією цих положень стосовно осіб, які мають статус ВПО.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

Окрім того, виникають труднощі у підтвердженні юридичного статусу власності, здійсненні реєстраційних дій, зверненні до суду з метою захисту порушених прав, а також у процедурі отримання компенсації за зруйноване чи пошкоджене майно. Таким чином, відсутність єдиного підходу до обліку втрат і визнання юридичних фактів ускладнює процес поновлення прав для цієї категорії осіб.

Таким чином, питання цивільно-правового захисту права власності внутрішньо переміщених осіб має нагальний характер, потребує всебічного дослідження з метою виявлення наявних недоліків правового регулювання, аналізу національної судової практики, а також оцінки міжнародного досвіду, що покладе основу ефективному правовому захисту, який можна адаптувати до реалій сучасного суспільства. Саме цей аспект підсилює актуальність обраної теми дослідження, визначаючи її теоретичну й практичну значущість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питання цивільно-правових механізмів захисту права власності внутрішньо переміщених осіб займалося чимало вітчизняних науковців. Серед них варто назвати науковців Д. А. Селіхова, Д.С. Січко, З. І. Книш, А Цибулько, В. Л. Скрипник та Є. Р. Білявську, В. В. Присяжнюк, А. В. Полозенко, О. С. Крупицького разом з А. В. Замригою, С. Брус та інших. Незважаючи на те, що питання вже розглядалося раніше, актуальність його теоретичного та практичного дослідження не зникає.

Мета статті – дослідити, які цивільно-правові інструменти використовуються для захисту права власності внутрішньо переміщених осіб в Україні, та на який міжнародно-правовий досвід варто звернути увагу з метою удосконалення вітчизняної практики.

Виклад основного матеріалу. Право власності посідає чільне місце в системі речових і належить до фундаментальних прав як в національному, так і в міжнародно-правовому просторі. В межах цивільного права воно визначається як базовий інститут, котрий забезпечує юридично встановлену та передбачену законом можливість володіти, користуватися та розпоряджатися майном на власний розсуд.

З початком повномасштабного вторгнення на території України право власності мільйонів громадян зазнало істотного тиску — як у формі фізичного знищення об'єктів власності, так і шляхом втрати контролю над майном, що залишилося на тимчасово окупованих або небезпечних для життя територіях.

Одним з основних нормативно-правових актів, який визначає правовий статус внутрішньо переміщених осіб, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [2]. Важливою складовою цього закону є закріплення гарантій рівності прав внутрішньо переміщених осіб з іншими громадянами України, зокрема у сферах доступу до соціальних послуг, медичної допомоги, освіти та працевлаштування.

Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні є одним із ключових напрямів роботи, що лягає на плечі органів місцевого самоврядування. З огляду на масштабне внутрішнє переміщення, спричинене повномасштабною війною, місцеві органи влади зобов'язані розробляти й реалізовувати дієві інструменти захисту прав і свобод ВПО. Важливе місце серед низки інструментів посідає запровадження місцевих програм всебічної підтримки вразливої категорії населення [3, с. 35].

В умовах воєнного стану право власності ВПО перетворюється з формальної гарантії на об'єкт реального юридичного захисту, який потребує нагального та дієвого реагування з боку держави. Проте чинна нормативно-правова база лише частково адаптована до реалій сучасного суспільства. Відсутність єдиного механізму обліку зруйнованого чи пошкодженого майна, а також складність, пов'язана із процедурою підтвердження прав на майно, недосконалість судових процедур і брак практики відшкодування завданої шкоди — все це свідчить про системні проблеми у сфері захисту права власності внутрішньо переміщених осіб.

Як слушно зауважує Д. С. Січко, право власності гарантується та охороняється законом і державою на рівні з природними правами людини. Його розуміння виражене у нормах Основного Закону, серед яких чільне місце займають такі норми:

- про непорушне право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися майном, добросовісно набутим у визначеному законом порядку, відповідно до чч.1, 4 ст. 41 Конституції України;

- про заборону примусового відчуження об'єктів права приватної власності, визначеного ч. 5 ст. 41 Конституції ;
- про забезпечення державного захисту прав усіх суб'єктів права власності без розрізнення, відповідно до ч. 4 ст. 13 Конституції [1].

Цивільно-правовий механізм захисту права власності у вітчизняному законодавстві ґрунтується на засадах, закріплених Цивільним кодексом України. Його організаційно-правова структура визначає:

а) загальні засоби захисту цивільних прав та інтересів, відповідно до Глави 3 ЦКУ, яка передбачає що особа має право на захист у разі будь-якого порушення її прав, зокрема шляхом: визнання права; витребування майна; відшкодування збитків; припинення дій, які порушують право тощо [4];

б) спеціальні засоби захисту права власності, передбаченого Главою 29 ЦКУ (ст. 387 - 394) [4], що застосовуються у випадку: незаконного володіння майном без правових підстав (віндикація); добросовісне набуття майна від особи, яка не мала права його відчужувати; стягнення доходів з недобросовісного набувача майна; створення перешкод в користуванні чи розпорядженні майном (негаторний позов); визнання права власності; виявлення незаконних актів органів влади, які порушують право власності; погіршення умов проживання чи господарської діяльності, яка призводить до знецінення об'єкта нерухомості.

Отже, в рамках визначеного варто зазначити, що законодавець передбачив як універсальні, так і спеціальні механізми захисту власності, котрі охоплюють як фізичне посягання на майно, так і правопорушення, що здійснюються у формі владних актів чи бездіяльності. Цей аспект формує гнучку та комплексну модель охорони права власності, в тому числі й щодо захисту права власності внутрішньо переміщених осіб, майно яких було втрачено, знищено або тимчасово недоступне [5, с. 138].

Вітчизняна дослідниця З. І. Книш зазначає, що збройний конфлікт, тимчасова окупація, систематичні прояви насильства та порушення прав людини спричинили у внутрішньо переміщених осіб обґрунтоване переконання в неминучості посягання на їхнє

право власності, тобто виникла реальна загроза його порушення. У таких умовах превентивні заходи можна віднести до категорії «охорони» прав, що спрямована на запобігання можливим порушенням. Натомість поняття «захист» стосується реагування на вже вчинене правопорушення і має на меті відновлення порушеного суб'єктивного права. При цьому захист передбачає надання особі додаткових правових можливостей порівняно з тими, якими вона володіла до моменту порушення [6, с. 133].

У випадку з ВПО можливість власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд втрачається, оскільки формально право власності зберігається за особою, однак фактично вона позбавлена доступу до свого майна через окупацію, знищення чи захоплення об'єкта третіми особами. Як наслідок, власник не може реалізувати свої повноваження щодо володіння, користування та розпорядження, а отже, зміст права власності набуває декларативного характеру. Це зумовлює необхідність застосування спеціальних цивільно-правових механізмів захисту, спрямованих на відновлення можливості ефективної реалізації прав власника, зокрема через судові позови про витребування майна, відшкодування завданої шкоди, усунення перешкод у користуванні та визнання права власності.

Серед цивільно-правових способів захисту особливе місце займає подання позову про витребування майна з чужого незаконного володіння. Вказаний спосіб застосовується за наявності таких умов: позивачем у справі може виступати виключно власник майна; відповідачем є особа, яка незаконно утримує це майно; предметом витребування виступає індивідуально визначена річ. Ще одним цивільно-правовим способом захисту є звернення до суду з позовом про повернення безпідставно набутого або збереженого майна (кондикційний позов). Його застосування можливе за наявності таких умов: набувач отримав або зберіг майно за рахунок потерпілого без належної правової підстави, або ж підстава, на якій воно було набуто, згодом відпала; предметом вимоги є річ, визначена родовими ознаками, наприклад, тонна борошна, кубічний метр дров, літр молока чи інший однорідний товар.

До цивільно-правових способів захисту необхідно віднести звернення з позовом про визнання права власності та звернення з

позовом про усунення перешкод у користуванні майном (негаторний позов); звернення з позовом про відшкодування збитків, завданих порушенням права власника.

Неюрисдикційний спосіб захисту права власності ВПО (або як його ще прийнято називати - адміністративний) забезпечується шляхом звернення власника із заявою через Дію або ЦНАП з метою отримання компенсації від держави за знищене чи пошкоджене майно.

Компенсація за зруйноване чи пошкоджене майно відбувається наступним шляхом видачі житлового сертифіката на певну суму, за рахунок якого можна купити нове житло та шляхом зарахування коштів на спеціальний рахунок у банку (карта «Відновлення») [7].

Вибір конкретного способу захисту майнових прав залежить від правової природи цих прав та інтересів, особливостей і тривалості правопорушення, можливості відновити саме порушене право, складу учасників правовідносин, а також інших обставин, що об'єктивно впливають на ефективність його застосування [8, с. 176].

Безперечно, процес цифровізації адміністративних послуг відіграє важливу роль в процесі здійснення цивільно-правових механізмів захисту права власності ВПО, оскільки це процес трансформації традиційних, паперових або офлайн-форм надання адміністративних сервісів у цифровий формат з метою підвищення доступності для фізичних та юридичних осіб, оптимізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також підвищення ефективності державного управління.

Міжнародний досвід захисту права власності ВПО ґрунтується на поєднанні національних механізмів з імплементацією міжнародних стандартів прав людини. А. В. Полозенко говорить, що для України, яка зіштовхнулася з масштабною гуманітарною кризою внаслідок повномасштабного вторгнення дослідження цивільно-правового захисту є ключовим.

Ізраїль має значний досвід у сфері захисту прав людей, які постраждали внаслідок воєнних дій, збройних конфліктів та терористичних атак. Ця система заснована на чіткій законодавчій

базі, ефективній державній політиці та активній участі громадських і міжнародних організацій. У країні підтримка включає забезпечення житлом сімей, які втратили домовки через бойові дії; надає освітні пільги дітям, які втратили батьків під час збройних конфліктів; допомагає жертвам терористичних актів через Державний фонд соціального страхування. [9, с. 167].

Досвід Хорватії також може стати корисним для України. На прикладі Хорватії прийняття спеціальних нормативно-правових актів формує правову основу для відновлення та захисту майнових прав ВПО, зокрема шляхом встановлення процедур компенсації та реституції.

Із загостренням потреби захисту ВПО КМУ 7 квітня 2023 року прийняв Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2023 – 2025 роках (далі Стратегія і Операційний план) [10]. Зазначимо, що всі викладені в Стратегії цілі є однаково важливими для досягнення комплексного та ефективного реагування держави в кризовий період, однак зупинимось саме на п'ятій цілі Стратегії, яка визначає «Підтримку безпечного повернення до покинутого місця проживання та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб» та окремих аспектів її реалізації». Ціль 5 Стратегії передбачає формування державної політики щодо повернення внутрішньо переміщених осіб до попереднього місця проживання, а також їхньої реінтеграції, запровадження системи обліку та компенсації вартості зруйнованого або пошкодженого майна, забезпечення належного інформування для прийняття ВПО обґрунтованих рішень щодо їх повернення. Крім того, вона передбачає планування відновлення регіонів і територій, постраждалих від збройної агресії, сприяння підвищенню соціальної згуртованості та подоланню конфліктів, а також створення умов для відновлення пошкодженої інфраструктури деокупованих населених пунктів. Далі розглянемо окремі аспекти реалізації положень цілі 5 Стратегії. Міжнародні стандарти щодо відшкодування збитків, пов'язаних із втратою або руйнуванням житла та майна під час збройних конфліктів, закріплені в Керівних принципах щодо внутрішньо переміщених осіб, а також у Принципах

Пін'єйру від 28 червня 2005 року, котрі регламентують реституцію житла та майна біженців і переміщених осіб [11].

Загалом, основу Принципів Пін'єйру становить Принцип 2 — «Право на реституцію житла і майна», у якому зазначається, що держави повинні надавати пріоритет саме праву на реституцію, розглядаючи його як найефективніший спосіб юридичного захисту у справах, пов'язаних із переміщенням осіб, а також як один із ключових елементів відновлення справедливості. Це право є самостійним і не залежить від факту повернення чи неповернення біженців і внутрішньо переміщених осіб, які можуть вимагати повернення житла, землі та іншого майна. Парламентська асамблея у Резолюції «Вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб» визначає реституцію як оптимальний спосіб відновлення доступу та реалізації права на житло, землю і майно. Серед усіх форм відшкодування збитків саме реституція, на думку Асамблеї, забезпечує особам можливість обрати одне з трьох «тривалих рішень» у питаннях, пов'язаних із переміщенням [12]. З огляду на це, 23 лютого 2023 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та про Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України». Прийняття цього закону спрямоване на створення правових механізмів компенсації втрат власникам нерухомості та формування єдиної системи обліку пошкодженого і знищеного майна [13].

Вказаний Закон містить суттєві прогалини, які необхідно доопрацювати. Це стосується особливостей компенсації за знищення об'єктів нерухомості. Компенсація за знищене житло передбачає два варіанти: або грошові кошти на спеціальний рахунок для будівництва власного будинку, або житловий сертифікат для придбання житла. Такий підхід є обмежувальним: якщо особа вже придбала житло за власні кошти, вона змушена використати

компенсацію лише на придбання нового житла. Вказані питання мають вирішуватися шляхом альтернативного способу використання коштів чи зарахування компенсації за вже придбане житло. Закон також не передбачає компенсації для осіб, які вже самостійно або за допомогою донорів відновили пошкоджене житло. Порядок «Відновлення» передбачає, щоб на об'єкті не проводилися ремонтні роботи, оскільки виплати в таких випадках неможливо здійснити. Закон не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які на правових засадах проживають в Україні, тому вони не можуть отримати компенсацію за пошкоджене або знищене житло. Таке положення є дискримінаційним, оскільки відповідно до закону про внутрішньо переміщених осіб, такі особи також вважаються внутрішньо переміщеними, якщо вони були змушені залишити місце проживання через війну чи надзвичайні обставини. Отже, Закон не забезпечує рівний захист прав усіх категорій постраждалих від воєнного конфлікту осіб.

Стаття 4 Закону встановлює, що окрім заяви на компенсацію за знищене майно, передбачено надавати також копії документів, що підтверджують право власності на об'єкт. Проте така вимога суперечить практиці ЄСПЛ. Окреслена позиція була визначена ЄСПЛ у справі «Доган та інші проти Туреччини» [14], де ЄСПЛ розглядав виселення людей із села Бойдаш у 1990-х роках під час надзвичайного стану. Суд пояснив, що відсутність документів на власність не позбавляє людей права на майно. Фактично вони користувалися своїми будинками, землею предків, пасовищами та лісами, що вважалося їхнім майном. Тому всі ресурси та доходи, які вони отримували від цих земель, також вважалося власністю.

Загалом, в Україні наявні ресурси для захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб. Держава продовжує створювати механізми відновлення права на житло, землю, інше майно.

На прикладі міжнародного досвіду можна простежити ефективність комбінованого підходу: поєднання реституції майна із компенсацією у грошовій або натуральній формі допомагає людям налагодити нормальне життя без тривалих судових процесів. Наразі цілком важливо продовжувати розвивати судову та адміністративну підтримку задля швидкого та справедливого

вирішення спорів про майно, без затягування конфліктів. Крім того, превентивні заходи — наприклад, документування майна та контроль за незаконним захопленням — допоможуть зменшити ризики його втрати під час війни. Загалом, поєднання таких заходів, національних реформ та міжнародної підтримки дозволить створити ефективну систему захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб даючи можливість відновити своє нормальне життя, а державі — зменшити соціальну напругу, пов'язану із втратою майна.

Висновки. Дослідивши цивільно-правові механізми захисту права власності внутрішньо переміщених осіб варто відзначити, що вони ґрунтуються на поєднанні національних правових інструментів та міжнародних стандартів, спрямованих на ефективне відновлення порушених прав. Ключову роль в цьому процесі відіграють судові та адміністративні процедури, а також превентивні заходи, які сприяють запобіганню втраті майна та забезпеченню його належної реєстрації. Міжнародний досвід, зокрема практика ЄСПЛ та Принцип Пін'ейру, зосереджує увагу на пріоритеті реституції як оптимального засобу відновлення права власності. В Україні поступово формується правозастосовна практика, орієнтована на новоприйняті стандарти та особливі потреби ВПО. Ефективність захисту права власності ВПО значною мірою залежить від доступності правосуддя, швидкості розгляду справ і належного виконання рішень. Надалі необхідно продовжувати розвивати комплексну систему, яка б охоплювала як відновлення майна, так і компенсаційні механізми у разі неможливості його повернення. Поєднання внутрішніх і міжнародних підходів є запорукою забезпечення реального та сталого захисту права власності ВПО.

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, Закон України від 20.10.2014 року №1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
3. Селіхов Д. А. Механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб органами місцевого самоврядування. Аналітично-по-

- рівняльне правознавство». 2024. № 4. С. 34 – 39. <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/310749>
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
  5. Січко Д. С. Захист права власності внутрішньо переміщених осіб. *Правова держава*. 2023. Випуск 50. С. 133 – 143. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280283>
  6. Книш З. І. Гарантії здійснення та захисту права власності внутрішньо переміщених осіб. *Вісник ХНУВС*. 2020. Випуск 4(91). С. 130-139. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.4.12>
  7. Цибулько А. Захист права власності під час війни: які механізми працюють? 2024. https://jurliga.ligazakon.net/analitics/229695_zakhist-prav-vlasnost-pd-chas-vyni-yak-mekhanzmi-pratsyuyut
  8. Скрипник В. Л., Білявська Є. Р. Загальні питання захисту права власності та інших речових прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Випуск 4. С. 176 – 178. http://lsej.org.ua/4_2022/39.pdf
  9. Крупицький О. С., Замрига А. В. Актуальні проблеми відновлення економіки в післявоєнний період: компаративістський аналіз. *Журнал східноєвропейського права*. 2024. №126. С. 84 - 91. https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2024/09/krupytskyi_zamryha_126.pdf
  10. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 року № 2923-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-IX#Text>
  11. Рекомендації ООН: Принципи з питань реституції житла і майна біженців та переміщених осіб від 28.06.2005 року (Принципи Пін'єйру). URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/principi-oon-shchodo-restituciyi-zhitla-ta-majna-v-konteksti-povernennya-bizhencivi-peremishchenih-osib>
  12. Резолюція 1708. Вирішення майнових питань біженців і ВПО. Парламентська Асамблея Ради Європи 28.01.2010 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Rezolyuciya_PARE.pdf
  13. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації

ції проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 року № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-IX#Text>

14. Рішення у справі «Доган та інші проти Туреччини» (*Doğan and Others v. Turkey*) №8803/02– 8811/02, 8813/02 і 8815/02–8819/02 від 29.06.2004 року. <https://ips.ligazakon.net/document/SO092>

Уляна ГРИШКО. Цивільно-правові механізми захисту права власності внутрішньо переміщених осіб: національна практика та міжнародний досвід.

Дослідження спрямоване на формування ефективних цивільно-правових механізмів захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО), з урахуванням національного законодавства та міжнародно-правових стандартів, а також на аналіз правових інструментів, які наразі активно застосовуються в Україні, включно із судовим та адміністративним захистом, а також превентивними заходами, спрямованими на недопущення незаконного заволодіння чи знищення майна. Особлива увага приділяється міжнародному досвіду, ґрунтованому зокрема на Принципах Пін'єйру, практиці Європейського суду з прав людини та інших міжнародних актах, які визнають пріоритет реституції як оптимального способу відновлення порушених прав.

Порівняльний аналіз проведений в статті дозволяє визначити ефективні підходи, які наразі доцільно впроваджувати в українське законодавство з метою забезпечення повного та справедливого відшкодування збитків або повернення майна. Автор наголошує на необхідності розвитку комплексної системи захисту прав власності ВПО, яка поєднуватиме правову, організаційну та інформаційну підтримку постраждалих осіб. Запропоновані висновки та рекомендації носять практичне значення для вдосконалення законодавства, підвищення ефективності правозастосовної практики та посилення гарантій реалізації права власності в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Ключові слова: право власності, внутрішньо переміщені особи, захист суб'єктивних цивільних прав та інтересів, відшкодування шкоди, способи захисту, цивільне право.

Uliana HRYSHKO. Civil legal mechanisms for protection of property rights of internally displaced persons: national practice and international experience.

Domestic society faced the difficult realities of a full-scale war, which led to internal displacement of the population, damage, loss of property, and complications in the implementation of the constitutional right to property of citizens. Within this framework, there was an urgent need to form effective civil legal mechanisms for protecting the property rights of internally displaced persons (IDPs), taking into account national legislation and international legal standards.

The study focuses on the analysis of legal instruments that are currently actively used in Ukraine, including judicial and administrative protection, as well

as preventive measures aimed at preventing the illegal seizure or destruction of property. Special attention is paid to international experience, based in particular on the Piñeiro Principles, the practice of the European Court of Human Rights and other international instruments that recognize the priority of restitution as the optimal way to restore violated rights. The experience of Croatia is separately considered, where after the armed conflict of the 1990s a comprehensive system of property restitution and compensation for displaced persons was created, combining judicial procedures, administrative mechanisms and international practice. Israel's experience in protecting the rights of internally displaced persons is also valuable.

The comparative analysis conducted in the article allows us to identify effective approaches that are currently appropriate to be implemented in Ukrainian legislation in order to ensure full and fair compensation for losses or return of property. The author emphasizes the need to develop a comprehensive system for protecting the property rights of IDPs, which will combine legal, organizational and informational support for affected persons. The proposed conclusions and recommendations are of practical importance for improving legislation, increasing the efficiency of law enforcement practice and strengthening guarantees for the implementation of property rights in the conditions of the war and post-war period.

Keywords: property rights, internally displaced persons, protection of subjective civil rights and interests, reparation of damage, methods of protection, civil law.